PAUL J. GRIFFITHS: SCRISOARE CĂTRE CEL CARE ASPIRĂ LA O VIAȚĂ INTELECTUALĂ

Autor: Victoria Maria Deliu | 25 iulie 2022

Un articol de ***Paul J. Griffiths*** *pentru* ***First Things***

Articol original: ***Letter to an Aspiring Intellectual***

M-ai întrebat cum să devii un om care își dedică viața muncii intelectuale. Ești tânăr, se pare (doar tinerii pun asemenea întrebări), și crezi că este posibil să ai vocație intelectuală, dar nu știi ce să faci în legătură cu asta. Ce ar trebui să faci ca să devii acel fel de om care este intelectualul? Ce fel de viață îți permite să faci ceea ce fac intelectualii? Cum poți începe să duci o astfel de viață? Asta mă întrebi, de fapt, iar acestea, deși sunt întrebări măreațe, sunt pertinente.

Totodată, aceste întrebări vin împotriva climatului cultural dominant, cel puțin în America. Aici tindem să disprețuim intelectualii, asta dacă ajungem măcar să ne gândim la ei; eroii noștri sunt cei care mai degrabă acționează decât gândesc, și mai ales cei care găsesc, sau cel puțin caută, bogăția și faima. Cei mai mulți părinți americani ar reacționa consternați la mărturisirea copilului lor că are vocație intelectuală, gândindu-se la sărăcia, dificultățile și nefericirea care ar urma dacă copilul ar ține cont de chemarea sa. Și este puțin probabil să se înșele cu privire la starea de sărăcie și la dificultăți.

Cu toate acestea, întrebările pe care le adresezi sunt bune, fiindcă este suficient de clar că printre lucrurile pe care noi, oamenii, le facem se numără și faptul că gândim, și facem asta cu o intensitate, atenție, precizie și varietate remarcabile. Putem, și unii dintre noi chiar o fac, să formulăm întrebări și să încercăm să răspundem la ele, chiar și atunci când niciuna dintre întrebări sau niciunul dintre răspunsuri nu au o aplicabilitate practică imediată sau evidentă. Elaborăm concepte, distincții și experimente mentale, care vizează o înțelegere mai profundă, mai precisă și mai apropiată de completitudine.

Și dezbatem cu cei care au perspective diferite de-ale noastre – uneori, e-adevărat, doar fiindcă ne face plăcere dezbaterea și ne dorim să câștigăm –, dar câteodată și fiindcă vedem în dezbatere un instrument puternic prin care putem clarifica o poziție și descoperi cum poate fi îmbunătățită.

Ansamblul lucrurilor despre care gândim este, de asemenea, remarcabil. Cuprinde lumea non-umană, în toată complexitatea ei, trecută și prezentă. La aceasta se gândesc, în mare, biologii, fizicienii, matematicienii, chimiștii, astronomii, teologii și filozofii. Matematicianul care caută o demonstrație a conjecturii lui Goldbach, teologul creștin care evaluează plauzibilitatea unei anumite versiuni a doctrinei Treimii, filozoful care reflectează la cum li se poate conferi, din punct de vedere conceptual, identitate obiectelor materiale, care să le diferențieze unele de altele, biologul care construiește experimente pentru a verifica și descrie diferențele dintre deprinderile cognitive ale caracatiței și delfinului, astronomul care colectează date despre găurile negre – toți aceștia sunt oameni care duc o viață intelectuală și se gândesc la lumea non-umană.

Și, bineînțeles, fiind obsesiv de interesați de noi înșine, ne gândim și la lumea umană. Acesta este teritoriul istoricilor, criticilor literari, teoreticienilor politici, muzicologilor, lingviștilor și așa mai departe. Muzicologii se gândesc la modul în care disonanța sau asonanța afectează transmiterea sinaptică în creier, istoricii dezvăluie și relatează detaliile Revoluției Taiping, criticii literari oferă o analiză tematică și semantică a lucrărilor lui Murasaki Shikibu, teoreticienii politici poartă dezbateri cu privire la definiția statului – aceștia sunt, cu toții, gânditori care studiază lumea umană.

Noi, oamenii, suntem preocupați de lucrurile acestea. Ele se numără, de fapt, printre lucrurile care ne disting cel mai mult de alte ființe, chiar dacă marea majoritate fie nu le face deloc, fie le face doar ocazional sau la mâna a doua sau a treia. Pare rezonabil, atunci, să ne întrebăm, așa cum o faci tu, cum să ne pregătim pentru a le face cum se cuvine. Voi încerca să răspund.

Nu oferi în scrisoarea ta nicio definiție a intelectualului – și este în regulă. Gândirea nu trebuie să opereze cu definiții (deși o poate face); adesea este preferabil să recurgi la cazuri clare ale fenomenului în cauză și consider că tu oferi câteva asemenea cazuri în lista ta cu oameni ale căror lucrări te-au impresionat și pe care ai vrea să îi emulezi într-un fel sau altul. Este o listă impresionantă, eterogenă și interesantă, remarcabilă pentru cineva de vârsta ta.

„Am fost încântat și uluit de lucrările următorilor gânditori”, scrii tu:

„Asemeni lor vreau să fiu și, citindu-i, mi-am dat seama că numele care desemnează ceea ce vreau să fiu este «intelectual». Iată lista: Augustin, Seneca, Vasubandhu, Asanga, Tsong-kha-pa, Dōgen, Maimonide, Pascal, Locke, Hume, Kant, J. H. Newman, Carl Schmitt, Walter Benjamin, Iris Murdoch, Susan Sontag, Edith Stein, Gillian Rose, George Steiner, Bruno Latour, Giorgio Agamben, Jean-Luc Marion.”

Acești oameni scriu despre lucruri diferite și cu siguranță nu sunt de acord unul cu altul. Printre ei se numără un metafizician budist cu aspirații sistematice care scrie în limba tibetană; o romancieră-filozoafă platoniciană care scrie în engleză; un teolog creștin cu o minte foarte ageră care scrie, în latină, aproape despre tot; un teoretician politic moralist semi-nazist care scrie în germană; un teoretician cultural și (așa-numit) intelectual public american care scrie în engleză; un semi-mistic care folosește resursele poetice și conceptuale ale tradiției budiste, scriind în japoneză; și un catolic obsedat de fenomenologie care scrie în franceză. Ce au toți aceștia în comun?

Cred că cel puțin următoarele:

În primul rând, *ambiția*. Fiecare dintre acești gânditori vrea tot, intelectualmente vorbind. În domeniile lor particulare, își propun să-și depășească predecesorii și contemporanii în ceea ce privește gândirea, relatarea, argumentarea și, de fapt, să îi depășească în general. Augustin, spre exemplu, analizează istoria, în integralitatea ei, și o povestește în așa manieră încât să îi arate forma creștină; procedând astfel, scrie una dintre cele mai vaste și ambițioase lucrări realizate în Occident în Antichitatea târzie. Rose îi ia pe Hegel și Marx și îi citește într-un asemenea mod încât oferă o înțelegere a statului care vine în răspăr cu și vrea să răstoarne toate curentele dominante din teoria

politică europeană din secolul XX. Tsong-kha-pa, care cunoaște întreaga tradiție textuală budistă indo-tibetană scrie, printre altele, o lucrare sistematică, masivă, care cuprinde și ordonează fiecare aspect al practicii budiste. Marion recitește întreaga tradiție fenomenologică, cu scopul de a arăta, împotriva tuturor rivalilor ei, că este filozofia primă și că, dacă este interpretată adecvat, poate să descifreze și să descrie, de una singură, structura fundamentală a experienței umane.

În al doilea rând, *energia obsesivă și concentrarea*. Toți cei pe care i-ai menționat sunt gânditori a căror muncă se întinde pe tot parcursul vieții lor (pentru unii mai lungi, pentru alții mai scurte) și în viața cărora – din câte putem spune – munca intelectuală a ocupat un rol central. Aceștia sunt preocupați de temele și întrebările care îi macină, precum câinii de oasele lor: în acest sens, Pascal era frământat în legătură cu grația divină; Sontag în legătură cu durerea și plăcerea; Dōgen în legătură cu relația dintre concept și experiență; Schmitt în legătură cu structura statului. Ceea ce scriu acești oameni are un ton obsesiv: nu pot să lase pur și simplu la o parte ceea ce gândesc. Nu e ceva ce fac doar pentru a-și câștiga existența, pentru a obține o titularizare sau pentru a-și îmbunătăți reputația. Au făcut-o – sau cel puțin așa sugerează munca lor – pentru că voiau realmente să ajungă la o înțelegere mai profundă a lucrurilor. Iar dacă problema la care se gândesc este dificilă, înseamnă că nu va fi epuizată cu ușurință. Majoritatea oamenilor din lista ta au continuat să se gândească la și să scrie despre subiectele lor toată viața.

În al treilea rând, cei pe care i-ai citit și de care ai fost impresionat sunt preocupați în principal de *lumea umană*. Ceea ce-i interesează suntem noi, cu creațiile, obiceiurile, practicile și posibilitățile noastre. Se gândesc la lumea non-umană atâta timp cât este legată de noi într-un fel sau altul și atâta timp cât își exercită influența asupra noastră. Nu există niciun matematician (poate cu excepția lui Pascal) și niciun om de știință printre ei. Asta nu-i neapărat o problemă. Eu înțeleg astfel lucrurile: dacă va fi să îți urmezi vocația intelectuală, înseamnă că o vei urma în această sferă. Dar limitarea care transpare din lista ta ne atrage atenția: să nu crezi că vocația intelectuală se găsește doar sau cu precădere printre cei care sunt preocupați de domeniile umaniste. Instrumentele gândirii și capacitatea de a le folosi sunt necesare, în aceeași măsură, și celor care sunt preocupați de lumea non-umană și îți recomand ca, în timp ce încerci să îți dai seama ce formă particulară ia vocația ta intelectuală, să citești – pentru a experimenta – și lucrările celor care și-au dedicat viețile intelectuale, parțial sau integral, acestor domenii. Poți începe cu Aristotel în ipostaza sa de gânditor preocupat de științele naturale, poți lua o mostră din categoriile ontologice ale școlii Nyāya-Vaiśeṣika și termina cu lucrările lui E. O. Wilson despre furnici.

În acest caz, bănuiesc că lucrurile la care vrei să te gândești, cele care îți stârnesc apetitul intelectual sunt întrebările mari și dificile: subiectele care au în spate o lungă istorie de a fi fost gândite și despre care s-a scris pe larg, subiectele a căror

complexitate este suficientă pentru a le dedica gândirea ta de-o viață. Ce ar trebui să faci pentru a te pregăti pentru o astfel de viață?

Prima condiție este *să găsești ceva la care să te gândești*. Ar putea fi foarte ușor sau ar putea fi aproape imposibil de dificil. E ca și când te-ai îndrăgosti. Există un număr infinit de subiecte la care te-ai putea gândi, la fel cum există un număr infinit de oameni de care te-ai putea îndrăgosti. Dar în niciuna dintre aceste situații nu alegi investigând în prealabil toate posibilitățile și selectând între ele. Poate să-ți cadă cu tronc doar ceea ce ai în fața ochilor, iar ceea ce ai în fața ochilor îți este dat, în mare parte, de locul în care te afli și de șansă. Printre cei pe care îi vezi sunt unii pe care îi îndrăgești, iar printre cei pe care îi îndrăgești există cineva cu care ai vrea în mod special să-ți împreunezi viața. Așa este și cu subiectele la care te poți gândi. Ești atras de un anume subiect, începe flirtul, aprofundezi, găsești persoane cu care să porți discuții despre el și uneori, chiar înainte să-ți dai seama, vei fi descoperit deja problema care te va frământa, iar parcursul tău intelectual va fi fost determinat. Nu există niciun algoritm pentru asta: se va întâmpla sau nu.

Din câte transpare din scrisoarea ta, și mai ales din lista persoanelor ale căror lucrări îți plac, cred că *momentan ești mai degrabă îndrăgostit de ideea de a fi un intelectual decât de o problemă care te preocupă*. Mai curând visezi să fii acel tip de persoană care scrie cărți precum *Regarding the Pain of Others* sau *Lam-rim chen-mo* decât să fii deja cufundat în eforturile de a te gândi efectiv la o problemă anume. Acesta ar putea fi un semn că nu ești încă serios, că, asemeni lui Augustin în tinerețe, ești îndrăgostit de iubire mai degrabă decât îndrăgostit pur și simplu. Majoritatea oamenilor care și-ar dori să fie romancieri nu scriu romane, pur și simplu fiindcă nu sunt realmente interesați să facă asta. Sunt obsedați de o imagine și un rol mai curând decât de ceea ce fac propriu-zis cei care joacă acel rol. Așa se poate să fie și în cazul tău; dacă este așa, atunci obsesia se va estompa pe măsură ce te maturizezi, iar tu vei ajunge să întreprinzi o activitate mai apropiată de fundamentul brut al necesității impuse de lumea materială.

Dar diversitatea și eclectismul listei tale de lecturi sugerează și altceva, ceva încă și mai interesant. *Poate vei fi un diletant*: vei iubi problemele la care te vei gândi și vei fi cu-adevărat preocupat de ele, însă te vei plictisi rapid și nu te va interesa niciuna pentru mult timp. Vei citi multe lucruri și (probabil) vei scrie despre multe, dar vei citi și vei scrie despre subiecte eterogene, și odată ce vei fi citit o vreme despre ceva anume și poate vei fi scris despre asta, te vei îndrepta către altceva. Oamenii deștepți – mințile agere – funcționează adesea în acest fel. Sunt înzestrați cu o vocație intelectuală autentică, dar sunt lipsiți de răbdarea pe care o necesită privirea lungă și lentă a atenției (despre care am scris mai jos) și astfel, viața lor intelectuală scânteiază, licărește ici și colo, asemeni unui licurici pe verandă, dar nu luminează nimic îndelung. Unii dintre autorii pe care i-ai citit și de care ai fost încântat au în ei ceva din acest tip uman. Acesta este parțial cazul lui Augustin și al lui Newman, de exemplu, dar și al lui

Sontag.

Aș vrea totuși să te avertizez în privința acestei tendințe. Nu este nimic profund greșit cu ea. Și munca diletanților este expresivă și motivantă și, așa cum sugerează numele, ei sunt cu adevărat pasionați de problemele la care se gândesc, chiar dacă nu se gândesc la ele pentru mult timp. De asemenea, nu există o linie clară, evidentă, care să despartă munca diletanților de cea a gânditorilor în adevăratul sens al cuvântului; cele două categorii se amestecă una cu cealaltă și este posibil să găsești chiar și în lucrările celui mai diletant dintre diletanți câteva fire care alcătuiesc o țesătură unică. Nu e ușor de spus când un gânditor se transformă într-un diletant și un diletant într-un gânditor. În orice caz, și aici există câteva cazuri clare, iar măsura în care îmbrățișezi diletantismul este exact măsura în care nu vei face muncă intelectuală serioasă.

Un ultim avertisment cu privire la subiecte. Nu trebuie să fie niște teme pe care să le iubești sau care să-ți placă – de fapt, aici se prăbușește analogia cu îndrăgostirea. *E pe deplin cu putință să petreci o viață întreagă gândindu-te la ceva ce-ți repugnă*, cum ar fi (în cazul meu) stalinismul, crichetul sau muzica indoneziană realizată cu instrumente de percuție – nu te cunosc suficient de bine pentru a putea indica ce se află pe lista lucrurilor pe care tu le consideri respingătoare. Ce este necesar este ca tema la care te vei gândi să fie interesantă, nu să o îndrăgești. Există la fel de multă hrană și substanță intelectuală în temele care nu ne plac, precum există și în cele care ne plac și, deoarece mintea umană funcționează, în mare parte, operând discriminări și distincții, se poate să fie chiar mai productiv din punct de vedere intelectual să analizezi ce este greșit în raport cu o anumită temă decât să arăți ce este corect în privința ei. Sfatul aici ar fi următorul: nu te lua după temele pe care le îndrăgești, ci după cele ce-ți provoacă gândirea. Cele două categorii se pot suprapune, dar nu este necesar să o facă.

Așadar, găsește-ți o temă la care să te gândești care să ți se pară suficient de complexă pentru a-i dedica munca ta pe termen lung și care să-ți opună rezistență, prin rezultatele nuanțate ale cercetării ei, atunci când încerci să o descifrezi ridicând-o în lumina gândirii, asemeni pietrelor prețioase multifațetate, refractare, pe care bijutierii le apropie de lupele lor. Și apoi, nu înceta să te gândești la ea.

A doua condiție este *timpul*. Ai nevoie de un mod de viață care să-ți permită să petreci cel puțin trei ore neîntrerupte pe zi studiind, cu excepția zilei de odihnă din săptămână și a vacanțelor ocazionale. Nu trebuie să existe nimic care să te distragă în acele ore: niciun apel telefonic, niciun *e-mail*, niciun text, nicio vizită. Trebuie să fii doar tu. Trebuie doar să te gândești și să folosești orice mijloc care te ajută (cititul, scrisul, experimentele, etc.). Nimic altceva în rest. Ai nevoie de asta, fiindcă munca intelectuală este cumulativă și continuă. Nu sare de la un moment de *Evrica!* la altul, deși poți avea parte de astfel de momente de-a lungul vieții, dacă ești norocos; nu, ci se construiește treptat de la o zi la alta, de la o lună la alta. Oricare ar fi tema la care te vei gândi, va fi

necesar să te gândești mult și îndelung la ea și nu vei putea face asta dacă ești distras de la un moment la altul sau dacă lași să se strecoare pauze prea lungi între o perioadă de muncă și alta. Timpul în care nu ești distras de nimic este spațiul în care munca intelectuală ia naștere: este spațiul dedicat acestui tip de muncă, așa cum banda din fabrică este spațiul dedicat liniei de asamblare.

Aceasta este o condiție dificil de îndeplinit, deși simplu de înțeles. Majoritatea oamenilor nu-și permit acest stil de viață: ei își petrec – și trebuie să-și petreacă – cele mai multe ore în care sunt treji procurându-și cele necesare traiului, iar puținele pauze din aceste rutine sunt scurte și impredictibile. Trei ore pe zi, în fiecare zi, trei ore neîntrerupte, lipsite de distrageri, sunt un lux de neînchipuit pentru cei mai mulți oameni din prezent și din trecut. Dar tu îmi scrii din cea mai bogată țară din lume, în care o bună parte a populației își permite acest lux, sau și l-ar putea permite cu puțină disciplină și imaginație. A avea un job cu normă întreagă, din care să-ți câștigi existența, nu te împiedică în mod necesar. (Se spune că Faulkner a scris *Pe patul de moarte* între miezul nopții și ora 4.00 în timp ce lucra în tura de noapte la o centrală electrică.) Nici să fii căsătorit sau să fii părinte nu te împiedică neapărat – deși să îngrijești toată ziua bebeluși, copii mici, bolnavi sau bătrâni, fără să primești vreun ajutor, chiar te îngrădește. Dar fiindcă trăiești în locul în care trăiești, și fiindcă viața ta deja ți-a îngăduit luxul timpului de a citi și a reflecta, este probabil să poți îndeplini această condiție dacă ai voință. Poate ar trebui să-ți disciplinezi dorințele de a mânca, a bea, a-ți cumpăra haine, a face sex și a te distra, fiindcă toate acestea costă; poate va fi nevoie să renunți la anumite bunuri fără de care ți se spune că nu poți trăi; și poate că unele dintre relațiile tale vor avea de suferit. Dar este cu putință. Ești tânăr: poți începe de pe-acum să-ți planifici timpul. Ar trebui să începi de-acum.

Odată cu un timp lipsit de distrageri vine singurătatea și, împreună cu ea, de regulă, însigurarea. Din punct de vedere afectiv, acestea pot fi neplăcute. Dar ai o mulțime de lucruri de învățat din ele. Când însigurarea dă buzna, trăgându-te de mânecă, invit-o să-ți fie alături în munca ta. Compania ei poate să ofere o calitate neașteptată timpului tău de studiu și poate să te ajute în această activitate la fel de mult pe cât te poate împiedica. *Învață să fii singur în timpul în care lucrezi*.

Cea de-a treia condiție este *pregătirea*. Odată ce ai găsit tema la care vrei să te gândești, trebuie să descoperi ce abilități și ce domeniu al cunoașterii sunt necesare pentru a o investiga. Astăzi avem tendința să considerăm că acestea din urmă țin de studiile universitare. Este posibil să fie așa, dar nu este necesar. Supremația universității este destul de recentă. Mai mult decât atât, unele persoane din lista ta s-au format și și-au dezvoltat gândirea în afara mediului academic. Așa că nu confunda pregătirea cu diplomele.

Deprinderea esențială se dobândește surprinzător de dificil. Acea deprindere este

atenția. Intelectualii se gândesc mereu la ceva și asta înseamnă că trebuie să știe cum să își canalizeze atenția. Putem considera atenția ca o privire lungă, lentă și mirată, ațintită asupra oricărui tip de obiect. Poate tema care te preocupă sunt cămilele: cum au ajuns să fie ceea ce sunt; ce sunt ele de fapt; cum să dai seama de fizionomia și obiceiurile lor; ce capacități au; cum le pot fi de folos oamenilor; cum sunt reprezentate în literatură și muzică; cum este să le călărești. La prima vedere, cămilele sunt suficient de frapante, dar la fel sunt, de fapt, toate celelalte subiecte. Însuși faptul că există ceva la care să ne gândim și faptul că ne putem gândi la ceea ce există: aceste probleme stârnesc mirare înaintea tuturor celorlalte, iar cei care reflectează la această curioasă stare de fapt sunt, cred eu, metafizicienii și teologii. Aceștia trebuie să se concentreze asupra temelor lor în aceeași măsură în care trebuie să o facă și cei care sunt interesați de cămile.

Este necesar să cultivi această *privire lungă, lentă și mirată*. Ne obișnuim rapid și ușor cu un lucru și, ca urmare, odată ce l-am văzut de câteva ori, nu ne mai trezește mirare, iar dacă nu este nici amenințător, nici util, acel lucru devine rapid invizibil. Există multe cauze ale acestei condiții (necesitatea de a supraviețui care ne-a format astfel; Căderea), dar oricare ar fi explicația completă a acestora („explicația completă” fiind ea însăși o temă la care merită reflectat), cert este că nu ne putem menține cu ușurință atenția.

Te vei plictisi. Dacă ești de departe asemeni mie, îți place să ți se distragă atenția. Și tu vei ajunge rapid la concluzia că ai epuizat problema pe care o cercetai. Dar de fapt, nimic nu poate fi epuizat: nicio creație umană, nicio trăsătură a lumii non-umane, nicio persoană, nicio mulțime de relații, nicio teorie abstractă. Mulțimea numerelor reale ar putea părea, la prima vedere, că are o definiție și niște parametri de conceptualizare suficient de clari pentru a nu fi nevoie să te gândești la ea mai mult de zece minute, dar, de fapt, se deschide spre o lume infinită a relațiilor abstracte. (De pildă, vei ajunge destul de curând să te gândești la probleme precum cardinalul mulțimii numerelor naturale.) Matematicianul bun știe cum să își direcționeze atenția în așa fel încât această lume să scoată la iveală inepuizabilitatea proprietăților numerice aparent simple, directe și în așa fel încât, uneori, cu puțin noroc și determinare, să inoveze gândirea și să găsească noi soluții vechilor probleme. Tot așa arată lucrurile, *mutatis mutandis*, și în ce privește cămilele, romanele lui Henry James, Războiul Civil American, algoritmii pentru descongestionarea traficului, doctrina Treimii (dar și Treimea însăși) – și, ca să ținem și mai sus, și în ce privește întrebarea: cum să distingi între diverse teme de gândire, conferind o identitate proprie fiecăreia, întrebare la care am asumat răspunsuri în tot ceea ce am scris în acest paragraf.

Atunci, cum poți înlătura plictiseala și cum îți poți cultiva atenția? Cum să înveți să te uiți la un lucru, sau la o mulțime de lucruri, din nou și din nou, într-un asemenea mod încât să relevi și mai multe din fațetele sale și să-ți fie sugerate și mai multe probleme și soluții la care să te gândești? Nu există nicio rețetă pentru asta. Mai degrabă, în primul rând trebuie să fii conștient că atenția este necesară pentru munca intelectuală, că va

aduce rezultate neașteptate atunci când va fi exersată și că, în realitate, nu va epuiza niciodată obiectul asupra căruia este îndreptată, indiferent de ceea ce pare să se întâmple. Apoi, trebuie să fii conștient că tema la care te gândești te va plictisi, că vei înceta să mai fii surprins de acel răspuns steril și că atenția ta se va obișnui cu ea (vezi ce am scris mai sus despre relația dintre singurătate și însingurare). În cele din urmă, este o chestiune care ține de exersarea prin repetare, asemeni cântatului la pian sau *squash*-ului. Îți vei îmbunătăți atenția pe măsură ce practici, atâta timp cât ești conștient că trebuie să ți-o îmbunătățești.

Deși nu există nicio rețetă sigură pentru a-ți dezvolta atenția, există câteva moduri prin care poți să o hrănești. Dintre acestea, unul din cele mai importante este *să te implici deliberat și conștient în activități repetitive*. Să cânți la un instrument muzical, să participi zilnic la Liturghie, să meditezi urmând ritmul propriei respirații, să faci aceeași plimbare în fiecare zi (asemeni lui Kant în Königsberg) – toate acestea îți pot stimula atenția la detalii, dacă le faci având mereu conștiința scopului pentru care le faci. Te pot ajuta să vezi că fiecare detaliu este inepuizabil și că nevoia de a ne distrage atunci când ne plictisim este, la bază, incapacitatea de a fi atenți la ceea ce se află în fața noastră.

Mai există un beneficiu: pe măsură ce îți vei cultiva atenția în decursul timpului, vei descoperi că *simțul sinelui ți se va atenua*. Obiectul atenției tale te va copleși și i te vei supune, iar cineva care este absorbit în acest fel nu mai are loc de conștientizarea acută a sinelui, și cu atât mai puțin de auto-adulare. Această supunere față de obiectul atenției este cel mai important remediu al plictiselii, căci trăsătura principală a plictiselii este exact conștientizarea excesivă a propriei prezențe. A fi atent în mod riguros și repetat la un aspect sau altul al lumii – ceea ce face un intelectual – vindecă plictiseala.

Până acum ți-am scris despre formarea diferitelor deprinderi particulare, așa-numitul *know-how*. Vei avea nevoie din plin de o asemenea pregătire pe măsură ce viața ta intelectuală va evolua. Dar vei avea nevoie și *să stăpânești un domeniu al cunoașterii*: să ai o cunoaștere a acelui tip de obiect la care te gândești (cunoaștere matematică, antropologică sau literară, de pildă) atât de adânc înrădăcinată în ființa ta, încât să o poți pune la lucru cu la fel de multă ușurință și lejeritate precum vorbești și scrii în limba maternă. Cunoașterea explicită a domeniului tău de studiu nu poate fi distinsă clar de cunoașterea tacită, a formării deprinderilor de lucru, și nici nu trebuie să fie, dar este util să reții această distincție, fie și numai pentru că ceea ce îi caracterizează pe intelectuali este că sunt mult mai preocupați de cunoașterea domeniilor lor de studiu decât se obișnuiește în mod comun sau decât este necesar pentru majoritatea activităților. Poți fi un pianist virtuoz, un jucător de baseball, un mecanic sau un vorbitor de limba engleză fără să poți explica și conceptualiza atât de detaliat și riguros ceea ce faci pe cât vrea, de regulă, să o facă intelectualul. A te gândi sistematic la ceva, deși este în sine o abilitate nu atât de diferită decât cea a mecanicului, implică totuși, printre altele, capacitatea de a conceptualiza și descrie obiectul la care te gândești cu mai multă

desăvârșire decât cea care este necesară pentru a fi capabil, în primă instanță, să te gândești pur și simplu la ceva. Jucătorul de baseball nu trebuie să fie capabil să dea seama de reflexele sale musculare de contracție rapidă ca să poată lovi o minge care se deplasează cu 95 de mile pe oră; intelectualul care studiază mecanica *baseball*-ului trebuie însă să poată face exact acest lucru. (Intelectualii sunt adesea interesați să explice și să conceptualizeze propria lor activitate; acest eseu cuprinde câteva asemenea încercări, dar acesta este mai degrabă un epifenomen decât o trăsătură necesară a vieții intelectuale.)

Vei descoperi o plăcere în a-ți extinde cunoașterea. Pe măsură ce vei ajunge să știi mai multe despre tema care te preocupă, vei vedea noi legături și vei da peste noi nedumeriri. Nu este vorba despre o simplă acumulare a cunoașterii, care are loc prin adăugare; este vorba mai degrabă despre a-ți reconfigura și spori pânza cunoașterii în așa fel încât să devină deopotrivă mai complexă și mai frumoasă.

Așadar, odată ce te-ai hotărât cu privire la tema cercetării tale, va trebui să-ți dai seama nu numai cum să-ți formezi deprinderile de lucru necesare pentru a o putea investiga, ci și care este domeniul epistemic care o circumscrie. Acesta va fi conținutul pregătirii tale. Iar acesta ne conduce la cea de-a patra condiție a vieții intelectuale.

Această a patra condiție este reprezentată de *interlocutori*. Nu-ți poți dezvolta deprinderile de care ai nevoie și nici însuși cunoașterea teoretică necesară fără ei. Nu o poți face de unul singur. Singurătate și izolare, da, foarte bine; dar acea singurătate trebuie să izvorască din și să fie în permanență alimentată de conversația cu alții care s-au gândit și se gândesc la ceea ce te gândești și tu. Aceștia sunt interlocutorii tăi. Pot să nu mai fie printre noi, caz în care îi poți întâlni doar prin intermediul urmelor pe care le-au lăsat după moarte: texte scrise, înregistrări, relatările altora și așa mai departe. Sau pot fi persoane vii, caz în care poți avea parte de interacțiuni cu ei față către față, publice sau private. Dar, în orice caz, ai nevoie de ei. Fără pregătirea corectă nu poți nici să decizi ce temă să cercetezi, nici să înveți cum să te gândești adecvat la ea, iar cea mai bună pregătire o poți dobândi prin ucenicie. Fii atent la munca – sau urmele muncii – celor care au făcut și fac ceea ce ți-ar plăcea și ție să faci; încearcă să diferențiezi exemplele bune de cele mai puțin bune; și apoi imită-le pe cele bune în formarea ta.

Acest punct ridică o dificultate. Unde poți găsi asemenea interlocutori? În prezent, răspunsul, după cum știi deja prea bine, este: în mare parte, în universitățile occidentale și în instituțiile din alte părți care le reproduc modelul. Acesta este, în mod disproporționat, locul în care celor care duc o viață intelectuală li se oferă resursele necesare pentru a o trăi și, în mod abstract, forma instituțională pe care am creat-o pentru a susține acest mod de viață. Scriu „abstract”, pentru că, în realitate, multe din lucrurile care se întâmplă în universitate (sunt în mediul universitar din 1975) sunt defavorabile vieții intelectuale și majoritatea persoanelor care se află în universități,

studenți și profesori deopotrivă, nu au dus și nu și-au dorit niciodată o viață intelectuală. Se află acolo din alte motive. Cu toate acestea, printre oamenii care predau în fiecare universitate în care am lucrat se află și intelectuali adevărați: oameni care și-au dedicat viața gândirii, așa cum am descris în aceste rânduri. Activitatea mea în cadrul corpurilor profesorale titulare – comisiile care evaluează munca profesorilor – de la universitățile R1 [universități din Statele Unite ale Americii care îndeplinesc ceea ce se consideră a fi cele mai înalte standarde ale cercetării – n.tr.] din ultimele două decenii m-a convins de asta. Așadar, dacă vrei să întâlnești interlocutori în carne și oase, universitatea este locul în care este cel mai probabil să-i găsești.

Cu toate acestea, nu ar trebui să asumi că asta înseamnă că va trebui să urmezi parcursul standard specific mediului academic: studii de licență, de master, doctorat, o poziție în corpul profesoral al unei universități și apoi o poziție titulară. Aceasta este într-adevăr o posibilitate, însă dacă îi dai curs, va trebui să ai grijă să nu scapi din vedere ceea ce contează de fapt, și anume viața intelectuală. Dacă o lași, universitatea te va distrage de la aceasta, profesionalizându-te, adică oferindu-ți un set de recompense care te vor stimula să fii nu un intelectual, ci un profesor universitar, ceea ce nu e deloc același lucru. Ceea ce vrei tu este timp și spațiu în care să poți reflecta, deprinderile și cunoașterea teoretică pe marginea cărora să poți reflecta bine și parteneri de dialog alături de care să poți reflecta. Dacă mediul universitar îți poate oferi toate acestea, foarte bine; dacă nu poate, sau dacă nu pare că ți le va oferi cândva în viitor, atunci abandonează-l.

În orice caz, importanța universității ca spațiu al întâlnirilor față către față care au ca scop discuțiile intelectuale se reduce. Universitățile se transformă din ce în ce mai mult într-un mediu al interacțiunilor la distanță, care au loc prin intermediul Internetului. Acest fapt, combinat cu posibilitatea marilor conversații cu gânditorii morți prin intermediul textelor lor, sugerează că, pentru cei a căror vocație intelectuală nu necesită resurse auxiliare costisitoare (laboratoare, telescoape, acceleratoare de particule, computere sofisticate, grupuri de subiecți pe care să își desfășoare cercetarea și altele), universitatea este doar un loc printre altele în care își pot căuta interlocutorii. În tot cazul, nu ar trebui să pleci de la presupoziția că ai nevoie de o diplomă pentru a duce o viață intelectuală. Poate îți poți îndeplini mai bine scopul plecând chiar de la presupoziția contrară, anume că nu ai nevoie de nicio diplomă, și poți încerca să obții una doar dacă aceasta pare a fi singura cale prin care poți cunoaște oameni cu care să discuți și prin care poți dobândi pregătirea necesară. Asta se întâmplă însă rareori. Dacă se dovedește că munca ta intelectuală necesită materiale auxiliare costisitoare, te afli într-o situație mai dificilă, dacă nu cumva ai la dispoziție o avere personală considerabilă. Altfel, vei avea nevoie de un sponsor: o universitate, o corporație, aparatul de stat, un *think tank*.

Deci: caută-ți partenerii de dialog de care ai nevoie, fiind cu băgare de seamă la munca

de tipul celei pe care speri să o faci și tu. Formează-te după modelul ei. Învață cum se face. Separă-i părțile componente pentru a-i examina mecanismul de funcționare. Reprodu-o, dacă poți. Comenteaz-o. Scrie o glosă în marginea ei. Pastișează-o. Unde și în ce cadru faci toate aceste lucruri este secundar în comparație cu actul în sine de a le face. Interacțiunea cu munca altora în aceste moduri pe care le-am enumerat îți va oferi pregătirea de care ai nevoie, sub forma deprinderilor de lucru, dar și a cunoașterii teoretice propriu-zise.

Și în cele din urmă: *nu face niciunul dintre lucrurile despre care ți-am vorbit dacă nu ai sentimentul că trebuie să le faci*. Lumea nu are nevoie de mulți intelectuali. Cei mai mulți oameni nu au nici talentul, nici gustul pentru munca intelectuală, iar mare parte din ceea ce este admirabil și bun într-o viață de om (iubirea, sacrificiul de sine, dreptatea, pasiunea, martiriul, speranța) au prea puțin sau chiar nimic de-a face cu ceea ce fac intelectualii. Abilitățile intelectuale, și chiar măreția intelectuală, pot fi însoțite atât de viciu, cât și de virtute. Iar lumea – și cu siguranță lumea americană – e prea puțin interesată de și are prea puține recompense pentru intelectuali. Viața intelectualului este singuratică, anevoioasă și de obicei precară din punct de vedere material; nu te aventura într-o astfel de viață dacă speri la mai mult de atât. Nu te aventura într-o astfel de viață dacă crezi că vocația intelectuală este cel mai important lucru din câte există: nu este. Nu te aventura într-o astfel de viață dacă ai în tine chiar și cea mai mică urmă de dispreț sau compasiune pentru cei lipsiți de capacități intelectuale: nu ar trebui să ai. Nu te aventura într-o astfel de viață dacă crezi că te va face un om mai bun: nu o va face. Aventurează-te în această viață dacă, și numai dacă, *nimic altceva nu-ți pare cu putință*.

Paul J. Griffiths este Warren Professor de teologie catolică la Duke Divinity School.

Acest articol a fost tradus cu acordul publicației *First Things*.

Imagine: Federico Zandomeneghi – „The Reader”; Sursa: WikiArt